

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KASILOV Ivan Anatoliyovich – Lecturer of the Department of Musicology, Instrumental and Choreographic Training, Kryvyi Rig State Pedagogical

University.

Circle of scientific interests: formation and development of artistic education in system of pedagogical institutions of Ukraine.

Дата надходження рукопису 07. 04. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов.

УДК 378.18:37.015.3 – 316.46–057.87

КОРЯКІН Олексій Олексійович –

викладач кафедри образотворчого мистецтва, теорії, історії музики та художньої культури,

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

e-mail: pednauk@gmail.com

**ДОСЛІДЖЕННЯ СТОСУНКІВ ДОМІНУВАННЯ У СТУДЕНТСЬКИХ ГРУПАХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ**

Постановка та обґрунтування проблеми. В системі вищої освіти в Україні з метою оптимізації фахової підготовки, студенти об'єднуються у академічні групи. Широке коло міжособистісних стосунків, які виникають у таких групах, можуть суттєво впливати на підготовку майбутнього фахівця, причому, як позитивно, так і негативно. Серед таких стосунків у студентських академічних групах окреме місце посідають міжособистісні стосунки домінування та конструктивного лідерства. Обрання абітурієнтами спеціальностей у ВНЗ, зазвичай пов'язане передусім, з їхніми особистісними якостями, тому вивчення особливостей прояву різних видів міжособистісних стосунків серед студентів різних спеціальностей є актуальним завданням. Поряд з цим бракує наукових праць, предметом яких є взаємозв'язок особистісних рис та проявів міжособистісних стосунків домінування та конструктивного лідерства, а також розробка психолого – педагогічних заходів з подолання стосунків домінування у студентських академічних групах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У радянські часи дослідження лідерства було проведено вперше у 20-30-х роках ХХ століття. Їхніми завданнями, в основному, було дослідження лідерства у дитячих колективах. Акцентувалася велика роль лідерів у становленні та розвитку групових стосунків (Є. А. Аркін). Пізніше серед науковців підвищується інтерес до цього предмету досліджень. З одного боку, це пояснюється розвитком концепції колективу (В. І. Зацепін), з іншого, – практичними потребами суспільства (А. В. Петровський, Л. І. Уманський). Виходять друком праці з проблеми співвідношення лідерства та управління (А. І. Баштинський, А. І. Вендов, В. Д. Гончаров, Б. Д. Паригін), поглиблюється розуміння лідерства у дитячих та юнацьких колективах (Л. В. Артемова, І. П. Волков,

Я. Л. Коломінський), актуалізується проблема критичного осмислення праць зарубіжних психологів (Н. С. Жеребова) та ін.

Мета статті полягає у висвітленні результатів експериментального дослідження прояву міжособистісних стосунків домінування та конструктивного лідерства серед студентів мистецьких спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілком очевидно, що студенти мистецьких спеціальностей за своїми особистісними рисами та особливостями суттєво відрізняються від студентів інших спеціальностей. Вони більше схильні до глибокого емоційного переживання, крім того з типів сприйняття інформації їм більше характерний «художній» тип.

Належність людини до певного типу вищої нервової діяльності впливає на вибір спеціальності у ВНЗ, на яку вона вступає, що в свою чергу є характеристикою життєвих проявів типу сприйняття. Дослідження вказують, що основна маса першокурсників правильно обрала напрямок своєї майбутньої професії. Більшість першокурсників належать до груп, які утворюють професії типу людина-людина і людина-художній образ [2].

Відносити людей до типу «художнього» сприйняття дійсності або до «логічно мислячих» дозволяє виражена традиційна асиметричність правої або лівої півкуль головного мозку. Встановлено що до рис «художнього» типу відносяться такі когнітивні особливості, як здатність до деталізованого збереження зорових об'єктів, схильність використовувати образні форми репрезентації, розвинені чуттєво-конкретні види мислення; рисами їхньої особистості є схильність слідувати почуттю, відкритість світу і людям, яскраві фантазії, уява, потреба в нових враженнях; особливостями мотиваційної сфери є переважання соціальних мотивів над пізнавальними, прагнення до самопізнання, потреба в самовдосконаленні в сфері почуттів і

характеру, в яскравому, насиченому подіями життя, прагнення до самореалізації в особистісному плані [6].

Відповідно, очевидним стає, що студенти, які суттєво за своїми особистісними рисами відрізняються від інших вибудовують у своєму соціальному оточенні особливі стосунки, дослідження яких і стало одним з предметів даного дослідження.

Одним з етапів констатувального етапу експериментального дослідження розвитку стосунків домінування і конструктивного лідерства стало компаративне дослідження студентів молодших курсів СумДПУ імені А. С. Макаренка, загальною кількістю 248 осіб, умовно об'єднаних у дві групи:

«Група № 1» – студенти I–II курсів різних спеціальностей (202),

«Група № 2» – студенти I–II курсів мистецьких спеціальностей (46).

Серед студентів, у яких в ході емпіричного дослідження виявлені лідерські якості за показниками домінантності за методикою діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі, високого рівня прагнення до влади, спрямованості особистості на владу з методики психодіагностики соціально-психологічних настанов особистості в мотиваційно-потребовій сфері О. Потьомкіної, від'ємної емоційної привабливості за опитувальником Н. Шахназаряна, середнього рівня комунікативної дистанції за методикою А. Андрєєва, М. Мдівані, Ю. Рижонкіна, високого рівня соціального інтелекту за методикою Дж. Гілфорда, середнього рівня емоційного інтелекту за методикою Н. Холла, а також високого рівня тривожності за методикою Ч. Спілбергера, високої самооцінки за методикою Т. Дембо, С. Рубінштейн, дуже високих комунікативних та організаторських здібностей за методикою КОС-2, низьких лідерських здібностей за методикою Є. Жарикова, Є. Крушельницького виявлені особи, схильні до стосунків домінування.

Для визначення особистісних характеристик осіб, схильних до стосунків домінування, використані три блоки методик, що діагностують функціональний стан їхньої когнітивної, емоційної й поведінкової сфери.

Рис. 1. Розподіл досліджуваних за методикою діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі.

В процесі опрацювання результатів дослідження за методикою діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі в контексті

нашого дослідження нами до уваги бралися дві шкали: «домінантність» та «підпорядкованість». Студенти, що не набрали високих показників за цими шкалами умовно об'єднані в групу «не діагностовано».

Однією з основних тенденцій такого розподілу стало зростання прояву домінантності у студентів другої групи у порівнянні зі студентами першої групи. На нашу думку, причиною такого зростання прояву домінантності можуть бути особистісні особливості студентів, які спонукали їх до обрання мистецьких спеціальностей, однак враховуючи мінливість міжособистісних стосунків однозначної відповіді про причини дати не можна. Також заслуговує на увагу зменшення частки студентів другої групи, що виявили високий рівень підпорядкованості в порівнянні зі студентами першої групи, що, очевидно, має пояснюватися вище названими причинами.

В процесі опрацювання результатів дослідження за методикою визначення самооцінки в контексті нашого дослідження нами до уваги бралася лише шкала «самооцінка». В дослідженні брали участь ті самі дві групи студентів. Студенти, які пройшли діагностику були умовно об'єднані в три групи: «Завищена самооцінка», «Занижена самооцінка», «Адекватна самооцінка».

Рис. 2. Розподіл досліджуваних за методикою дослідження самооцінки Г. Дембо, С. Рубінштейн.

Заслуговує на увагу збільшення у групі № 2 кількості студентів, що виявили адекватну самооцінку, водночас негативним моментом слід вважати зростання кількості студентів з завищеною самооцінкою у порівнянні з першою групою. Однією з причин можуть бути особистісні особливості та специфіка професійного спрямування студентів другої групи.

Рис. 3. Розподіл досліджуваних за методикою дослідження соціального інтелекту Дж. Гілфорда.

Важливою є суттєва кількість студентів обох груп, що здобули середній рівень соціального інтелекту (44% у групі № 1 та 34% у групі № 2) та нижче середнього (42% та 38% відповідно), що свідчить про загальну тенденцію до невисокого рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей студентів незалежно від спеціальності, яку вони здобувають.

В процесі опрацювання результатів діагностики за методикою визначення рівня емоційного інтелекту Н. Холла було виявлено суттєві відмінності між проявами у студентів групи № 1 та групи № 1 емоційного інтелекту.

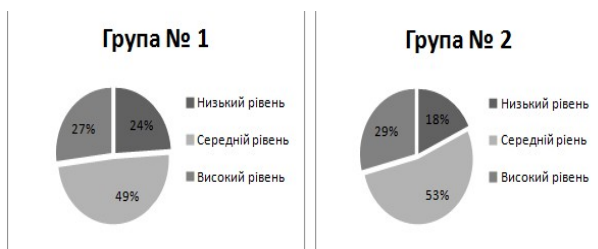

Рис. 4. Розподіл інтегративних рівнів емоційного інтелекту за методикою Н. Холла.

Особливого значення набуває зменшення кількості студентів у групі № 2, що здобули низький рівень емоційного інтелекту (18%) у порівнянні зі студентами групи № 1 (24%) поряд зі збільшенням частки студентів з високим рівнем емоційного інтелекту у групі № 2 (29%) у порівнянні з групою № 1 (27%).

При опрацюванні результатів діагностики комунікативних та організаторських здібностей за методикою КОС-2 враховувалися всі запропоновані рівні комунікативних й організаторських схильностей: 1) дуже низький; 2) низький; 3) середній; 4) високий; 5) дуже високий.

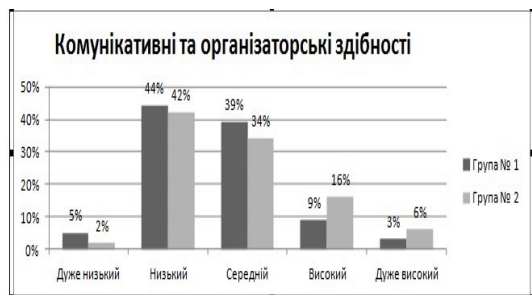

Рис. 5. Розподіл комунікативних та організаторських здібностей за методикою КОС-2.

Заслуговує на увагу тенденція до збільшення кількості студентів групи № 2, що виявили більше проявів високого і вищого рівнів прояву комунікативних і організаторських здібностей в порівнянні зі студентами групи № 1. Також викликає певне занепокоєння переважання в обох вікових групах низького рівня прояву комунікативних

та організаторських здібностей (відповідно 44% у першій і 42% у другій), що може свідчити про загальну тенденцію до невисокого рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей студентів незалежно від спеціальності, яку вони здобувають.

Методика діагностики лідерських здібностей (Є. Жаріков, Є. Крушельницький) спрямована на визначення здатності людини бути лідером і виявила всі 4 запропонованих рівні лідерських здібностей: 1) низький – якості лідера виражені слабо; 2) середній – якості лідера виражені середньо; 3) високий – лідерські якості виражені сильно; 4) дуже високий – дана людина як лідер схильна до диктату. Для нашого дослідження особливого значення набувають два останні рівні, оскільки студенти з високим рівнем лідерських якостей в нашому дослідженні розглядаються як конструктивні лідери, а з дуже високими – особи, схильні до домінування.

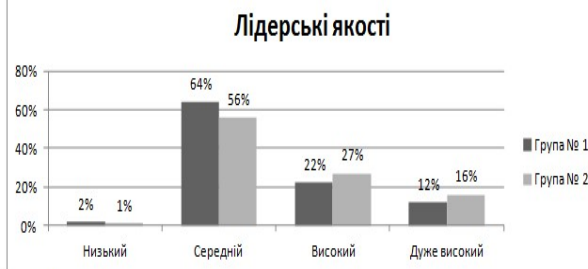

Рис. 6. Розподіл лідерських якостей за методикою діагностики лідерських здібностей (Є. Жаріков, Є. Крушельницький).

Для нашого дослідження важливо те, що майже чверть всіх студентів (22% у групі № 1 та 27% у групі № 2) виявила високий рівень прояву лідерських якостей, однак 12% студентів групи № 1 та 16% групи № 2 виявили дуже високий рівень, що нами інтерпретується як прояв стосунків домінування.

З метою узагальнення всі студенти, що пройшли діагностику в кожній віковій групі, умовно були об'єднані у три групи: «домінування» (студенти, у яких виявлено схильність до домінування), «конструктивне лідерство» (студенти, у яких виявлено схильність до конструктивного лідерства) та «не діагностовано» (особи, у яких не виявлено схильностей ні до домінування, ні до лідерства).

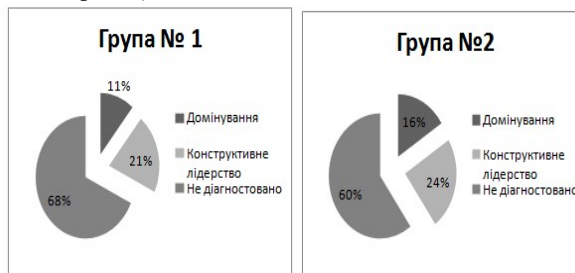

Рис. 7. Розподіл досліджуваних за інтегрованим показником домінування.

Таким чином, серед студентів молодших курсів мистецьких спеціальностей діагностується вищий прояв стосунків домінування у порівнянні зі студентами інших спеціальностей, однак при цьому прояв стосунків конструктивного лідерства аналогічно діагностується частіше серед студентів саме мистецьких спеціальностей. Це може бути пояснено як особистісними рисами студентів так і впливом специфічного мистецького середовища, яке сприяє розвитку широкого кола міжособистісних стосунків.

Розрахунки за методами статистичної обробки даних, необхідні для одержання статистично значущих даних не є предметом даної статті, тому висвітлюватися не будуть.

Виходячи з аналізу результатів всього експериментального дослідження, складовою якого є експериментальне порівняння прояву домінування та конструктивного лідерства серед студентів мистецьких спеціальностей пропонуються інтегровані показники для обох названих видів міжособистісних стосунків у студентських групах. Інтегрований показник домінування здобувають особи, що мають лідерські якості за показниками домінантності, високий рівень прагнення до влади, спрямованості особистості на владу, високий рівень тривожності, високу самооцінку, негативну емоційну привабливість, середню комунікативну дистанцію, дуже високі комунікативні та організаторські здібності та характеризуються невисокою оцінкою з боку інших та самооцінкою за шкалою лідерство. Інтегрований показник конструктивного лідерства здобувають особи, що мають лідерські якості за показниками домінантності, низький або середній рівень прагнення до влади, спрямованості особистості на владу, високі комунікативні та організаторські здібності, низький рівень тривожності, адекватну самооцінку, позитивну емоційну привабливість, малу комунікативну дистанцію, характеризуються високою оцінкою з боку інших та самооцінкою за шкалою лідерство.

Аналіз отриманих експериментально даних свідчить про суттєві відмінності у прояві міжособистісних стосунків домінування у студентів молодших курсів мистецьких спеціальностей у порівнянні зі студентами інших спеціальностей. Це підтверджує наявність значної диференціації у системі особистісних рис студентів різних спеціальностей, навіть в межах одного ВНЗ. Тому робота з подолання міжособистісних стосунків домінування в напрямку їхнього перетворення на стосунки конструктивного лідерства має свою специфіку, якщо така робота здійснюється зі студентами мистецьких спеціальностей.

Висновки та перспективи подальших

розвідок напрямку. Міжособистісні стосунки як домінування, так і конструктивного лідерства діагностуються у студентських академічних групах як мистецьких, так й інших спеціальностей, що свідчить про розповсюдженість таких міжособистісних стосунків у студентському середовищі. Стосунки домінування створюють несприятливий груповий клімат та стають на заваді продуктивному навчально-виховному процесу. Стосунки конструктивного лідерства мають переважно позитивний характер, сприяють формуванню студентського колективу та підвищенню рівня професійної культури майбутніх фахівців незалежно від спеціальності, водночас відносини домінування мають, переважно, зворотній вплив. Актуальним залишається дослідженні проблеми кореляції окремих рис особистості студента з проявом міжособистісних стосунків домінування, питання конкретизації окремих аспектів методики подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі та перетворення їх в процесі фахової підготовки в стосунки конструктивного лідерства з урахуванням спеціальності, яку здобувають студенти, а також добір спеціальних діагностичних та корекційних заходів окремо для студентів мистецьких спеціальностей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аркин Е. А. Задачи и методы изучения детского коллектива / Е. Аркин // Деринг В. Психология школьного класса. Предисловие. – М. – Л., 1929. – С. 3–30.
2. Бордаченко С. И. Профессиональная подготовка студентов гуманитарного вуза в области математики. Дис. ...канд. пед. наук / С. Бордаченко. – Сходня, 2003. – 143 с.
3. Ершова Н. Г. Методические аспекты психолого-педагогического сопровождения учебно-воспитательного процесса в период адаптации студентов к обучению в высшей школе / Наталия Ершова // Теория и практика физической культуры. – 2000. – №5. – С. 14–17.
4. Жеребова Н. С. Лидерство в малых группах / Наталия Жеребова // Научные доклады высшей школы. – Философские науки. – 1968. – № 5. – С. 8–16.
5. Зацепин В. И. К вопросу о структуре вертикального общения в коллективе / Володимир Зацепин // Руководство и лидерство / Ред. Б. Д. Парыгин. – Л., 1973. – С. 78–93.
6. Изюмова С. А. Природа мнемических способностей и дифференциация обучения / С. Изюмова. – М.: Наука, 1995. – 381 с.

REFERENCES

1. Arkin, Ye. A. (1929). *Zadachi i metody izucheniya detskogo kollektiva* [Problems and methods of studying children's collective]. Moscow.
2. Bordachenko, S. I. (2003). *Professional'naya podgotovka studentov gumanitarnogo vuza v oblasti*

matematiki. [Professional training of students of a liberal arts college in the field of mathematics]. Schodnya.

3. Yershova, N. G. (2003). *Metodicheskiye aspekty psikhologo-pedagogicheskogo soprovozhdeniya uchebno-vospitatel'nogo protsessa v period adaptatsii studentov k obucheniyu v vysshey shkole*. [Methodical aspects of psychological and pedagogical support of the educational process in the period of adaptation of students to higher education]. Moscow.

4. Zhrebova, N. S. (1968). *Liderstvo v malykh gruppakh*. [Leadership in small groups]. Moscow.

5. Zatsepin, V. I. (1973). *K voprosu o strukture vertikal'nogo obshcheniya v kollektive*. [On the question of the structure of vertical communication in the collective]. Leningrad.

6. Izyumova, S. A. (1995). *Priroda mnemicheskikh sposobnostey i differentsiatsiya obucheniya*. [Nature of mnemonic abilities and differentiation of learning]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОРЯКІН Олександр Олександрович – викладач кафедри образотворчого мистецтва, теорії, історії музики та художньої культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KORYAKIN Olesiy Olesiyovych – Teacher of the Department of Fine Arts, Theory, History of Music and Art Culture, Educational and Scientific Institute of Culture and Arts, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko.

Circle of scientific interests: professional training of future teachers..

Дата надходження рукопису 07. 06. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор С. І. Шандрюк.

УДК 378.637.016:78

МАМИКІНА Анжеліна Іванівна – викладач кафедри музично-

інструментальної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
e-mail: angelinam1972@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНО-СТИЛЬОВОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Багатовіковий досвід мистецьких напрямів, течій і шкіл зумовлює існування безлічі музичних стилів і жанрів. Учитель музики з обмеженими професійними знаннями і з несформованою виконавською культурою не в змозі досягнути основні характерні риси та особливості існуючих музичних стилів, яскраво й осмислено донести до учнів-слухачів музичні твори різних напрямів. Тому проблема розвитку музично-стильового мислення студентів мистецько-педагогічних вишів, зокрема в процесі виконавсько-інструментальної підготовки, є надзвичайно актуальною і важливою.

Теоретичні, музично-історичні дисципліни дають змогу майбутнім фахівцям отримати знання про художні явища і стилі, які в подальшому повинні знаходити своє втілення на практичних заняттях, зокрема, під час виконавсько-інструментальної підготовки. Слід зауважити, що далеко не завжди ретельна увага з боку викладача приділяється роботі над залученням студента до визначення особливостей інтерпретації творів різних стилів та епох, тоді як усвідомлення стилю, музично-стильове мислення є ознаками того, що в майбутнього вчителя музики сформована

фахова культура – «...комплексне, інтегративне утворення, яке віддзеркалює рівень розвитку художньо-професійних і фахових знань, умінь, якостей студента й потенційно продукує надійну особистісно-фахову основу для успішного творчого виконання майбутніх професійних обов'язків у галузі мистецької освіти» [3, с. 44–45]. Один із компонентів означеної культури – рефлексивно-творчий – характеризує ступінь прояву музично-педагогічної спрямованості фахової підготовки студентів, розвиненість у них творчого, в тому числі й музично-стильового, мислення і здібності до аналізу фахової художньо-педагогічної, зокрема виконавсько-інструментальної, діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення сутності музичних явищ крізь призму феномена стилю ґрунтується на теоріях фундаторів стилезнавства: Б. Асаф'єва, М. Михайлова, Б. Яворського, які вважають стиль проявом особливостей музичного мислення особистості, а визначення принципів творчого мислення композиторів – основою осягнення й усвідомлення змісту музичних текстів.

Дослідниками стиль розглянуто з позиції «генотипу культури» (Ю. Борєв), «цілісної